

Ministerul Educației Naționale
Universitatea de Arte din Tg-Mureș
Școala doctorală

Educație teatrală în Transilvania
Rezumat

Îndrumător științific:

Dr. habil. Kékesi-Kun Árpád, conf. univ

Doctorand: Bálint Etelka-Ildikó

2019

OKTATÁSI MINISZTERIUM
MAROSVÁSÁRHELYI MŰVÉSZETI EGYETEM
DOKTORI ISKOLA

DOKTORI DOLGOZAT
TARTALMI KIVONAT

Színházi nevelés Erdélyben

Témavezető: Dr. habil. Kékesi-Kun Árpád, PhD, egyetemi tanár

Doktorandusz: Bálint Etelka-Ildikó

2019

A DOKTORI DOLGOZAT
TARTALOMJEGYZÉKE

1. BEVEZETÉS.....	7
A kutatás célkitűzése.....	7
A témaválasztás indoklása.....	9
2. SZÍNHÁZ ÉS NEVELÉS, AVAGY SZÍNHÁZ (PEDAGÓGIA) A HATÁRON.....	11
Színházról és nevelésről általánosan.....	11
Művészetpedagógia	16
Alkalmazott színház	21
Fogalommagyarázat	21
Az alkalmazott színházi nevelésformák osztályozása.....	26
3. SZÍNHÁZI NEVELÉS	29
Színházi nevelés vagy színházpedagógia?	32
A színházi nevelés kialakulása és eredete.....	36
Az angol modell	36
A német modell	38
Az francia modell	40
A színházi nevelés témái	42
A színházi nevelési előadások módszereiről.....	45
A színházi nevelés és a kulcskompetenciák.....	49
4. SZÍNHÁZI NEVELÉS ROMÁNIÁBAN.....	54
A nevelés Romániában.....	54
Színház a romániai közoktatásban	58
Romániai kezdeményezések	64
Színházi nevelési foglalkozásokról Romániában.....	67
Replika Központ.....	67
Sigma Art.....	69
Transcena.....	79
Teatrul Vienez de Copii.....	80
5. ROMÁNIAI MAGYAR NYELVŰ KEZDEMÉNYEZÉSEK	85
Színházakhoz köthető műhelyek.....	85

Színház a színházon kívül / Kai Hensel: Klamm háborúja	87
9000 kilométer a hagyományok szolgálatában.....	89
SzÖCskék	91
Iskola a színházban – színház az iskolában.....	91
Súgólyuk.....	93
A Figura Stúdió programjai.....	93
Tomcsa Sándor Színház: Ajtót nyitok.....	94
Tomcsa Sándor Színház: SzínT.....	95
Pufi Színház (Szeben).....	97
Kolozsvári Állami Színház: ESziK vagy isszák?	98
Marosvásárhelyi kezdeményezések	100
Ariel Színház: <i>Mondják meg Zsófikának</i>	101
Tompa Miklós Társulat: <i>Kő, papír, olló</i>	103
Osonó Színházműhely	109
Története.....	110
Nomen est omen	111
Székhelye.....	112
Tagjai.....	112
Fazakas Misi és a színház.....	113
A színház mint rácsodálkozás a világra	113
Művészi hitvallás helyett	114
Grotowski, a minta?.....	119
A színházpedagógia mint elv.....	121
Előadásaik.....	123
A Bolyongó Színházi Egyesület intézményesülése.....	131
<i>Ahogy a víz tükrözi az arcot</i> (2011).....	135
Az előadás színházkulturális kontextusa	135
Dramatikus szöveg, dramaturgia	135
A rendezés.....	141
Színészi játék	143
Színházi látvány és hangzás.....	145

Az előadás hatástörténete.....	147
Tanítani a színház segítségével? Impressziók, személyes tapasztalatok	149
Kisebbségi kérdés az Osonó színházi projektjében.....	151
Erdélyi psziché az <i>Ismeretlen barátok társasága</i> című előadásban	154
Az előadás dramaturgiája.....	156
Az előadás színtere	159
Munkaformák és interaktivitás	161
Az előadás nyelvezete.....	162
A rendezés.....	165
Váróterem Projekt Független Színházi Társulat	167
Rövid története, avagy egy új színházi civilizáció kezdete.....	167
Székhelye.....	169
Tagjai.....	169
Előadásai.....	170
Céljai.....	170
<i>Bánk bán? Jelen!</i> – Egy színházi nevelési program működéseket marosvásárhelyi oktatási intézményben.....	171
Az előadás színházkulturális kontextusa	172
Dramatikus szöveg, dramaturgia	172
Katona József <i>Bánk bánjának</i> nyelvezete	173
A rendezés.....	174
Színház az iskolapadok között.....	175
Színházi látvány és hangzás.....	176
Színészi játék	177
Interaktivitás – a közönség-közösség szerepe.....	178
Az előadás hatása.....	179
A fehér király.....	183
Az előadás színházkulturális kontextusa.....	183
Dramatikus szöveg, dramaturgia.....	185
A rendezés	189
Színészi játék.....	191

Színházi látvány és hangzás	194
A program keretei (az előadás hatástörténete)	195
ÖSSZEFOGLALÁS.....	197
Bibliográfia	201
Melléletek.....	217

1. BEVEZETÉS

Jelen dolgozat témája az alkalmazott színházi tevékenységekben rejlő nevelési potenciál. Christopher B. Balme meghatározására támaszkodva,¹ az alkalmazott színházi tevékenységet minden olyan színházi tevékenységet átfogónak tekintem, amelynek célja a társadalmi intervenció: valamilyen probléma kezelése, egy közösség önértékesítése. Ide sorolható a színházi nevelés is, amelyre a dolgozat egésze kiterjed.

A disszertáció négyéves akciókutatás összegzése, amely arra vállalkozott, hogy felfedje a Romániában kibontakozó kezdeményezéseket a színházi nevelés terén. Arra kerestem a választ, milyen alkalmazott színházi kezdeményezéseket tettek eddig Romániában, a közoktatásban levő diákokat választva célközönségként, kimondottan nekik készítve előadásokat.

A kutatás 2015-ben vette kezdetét a színházi neveléses foglalkozások gyakorlati oldalról való megközelítésével. Akciókutatásom három fázisból állt. Először a színházi nevelési tapasztalatokat és a kutatáshoz szükséges ismereteket gyűjtöttem. Részt vettem a Kerekasztal által tartott képzésen, a Three Layers of Applied Theatre – Telling the Stories of the Culture Palace Summer University Course (2017) nyári egyetemén, valamint a KÁVA által szervezett, Takács Gábor irányításával tartott, 90 órás drámatanári képzésen. Mindezt abból a célból, hogy az általam vizsgált területről gyakorlati jártasságot is szerezzek, és a beavatott tanár szemüvegén keresztül közelíthessem meg a témát. Emellett megismerkedtem több magyarországi színházi neveléses társulat munkásságával, s ezt követte a jelentősebb alkotások megtekintése.

A kutatás második fázisa színházi nevelési előadások középiskolai osztályokban való vizsgálatát foglalta magába. Terepet nyitottam a romániai magyar nyelvű, színházi neveléssel próbálkozó társulatoknak: Marosvásárhelyre hívtam őket, különböző középiskolákba, azaz olyan általam ismert közegbe, ahol a befogadókat teljesen más szemszögből (tanárként) ismertem.

¹ Vö. Christopher B. Balme, *The Cambridge Introduction to Theater Studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008. 179-194.

„Balme leírása alapján az alkalmazott színház egy olyan gyűjtőfogalom, amely minden olyan színházzal kapcsolatos tevékenységet jelöl, amelynek célja nem csak a színházi előadások általi szórakoztatás, hisz nem a közönség a folyamat fókusza, hanem a színpadon játszó egyén és csoport. Legtöbbször olyan színháztevékenységet jelöl, amelynek a célja nem csak a színházi előadások általi szórakoztatás, hisz nem a közönség folyamat fókusza, hanem a színpadon játszó egyén és csoport. Legtöbbször olyan színházi tevékenységet jelöl, amelynek az a célja, hogy valamilyen társadalmi változást segítsen, illetve idézzon elő.” in: Katona László, *Az alkalmazott színházi tevékenység szerepe a modern nyelvtanárképzésben*, Doktori értekezés, Veszprém, Pannon Egyetem, 2010. 61.

A dolgozatban tárgyalt előadások elemzése tehát többszöri megtekintés eredményeként született, és a produkciókat bizonyos mértékben több résztvevő oldaláról (különböző osztályközösségek felől) is megközelítettem. (Marosvásárhelyen például e szervezés keretében játszották először az *Ismeretlen barátok társasága* című előadást, ahol a vegyes, román és magyar diákokból álló közönséggel különleges performansznak lehettünk tanúi.)

A kutatás harmadik fázisában az előadásokat elemeztem, személyes interjúk és kiértékelő lapok segítségével.

A dolgozat öt részre tagolódik, amelyeknek mindegyike tisztán körvonalazható szerepkörrel rendelkezik és kölcsönhatásban áll egymással. A dolgozat első fejezete, a Bevezetés a kutatás célkitűzéseiről, a dolgozat felépítéséről, annak létjogosultságáról szól, és a szerző kötelező szabadkozását tartalmazza. A második rész (Konceptualizáció) a kutatás ismereti háttérének behatárolására tesz kísérletet színház és nevelés egymás mellé állításával, emellett összegzi a „művészeti nevelés” fogalomkörét és körvonalazza az „alkalmazott színház” helyét, középpontba állítva a színházi nevelést. A harmadik nagy fejezet (Operacionalizáció) a színházi nevelés és színházpedagógia fogalmi tisztázása után a három meghatározó modellt ismerteti. A negyedik részben (Implementáció I) a román nyelvű színházi nevelési kezdeményezéseket, olyan társulatok munkásságát kutatom, amelyekről szakirodalmat alig találtam, ezért gyűjtésem személyes megkeresésen alapszik. Az ötödik részben (Implementáció II) a romániai magyar nyelvű színházi nevelési kezdeményezésekkel foglalkozom. Az első alfejezetben, a romániai kezdeményezések áttekintésénél az összes olyan romániai magyar nyelvű színházi előadás áttekintését kínálom, amely iskolás diákoknak készült. Ezután külön-külön – akciókutatást, egyéni felmérést és személyes adatgyűjtést is felhasználva – a fontosabb társulatok körvonalazására és a színházi nevelési előadások részletes elemzésére vállalkozom. E résztanulmányok – nyilván a teljesség igénye nélkül – átfogó képet adnak az Osonó Színházműhely, a Váróterem Projekt és a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem színházi nevelési kezdeményezéseiről. Végül, dolgozatom összegző fejezettel zárul.

Témaválasztásom első motivációja a színház iránti érdeklődésem szubjektivitásából fakad. Középiskolai tanárként az irodalomórák kiegészítéseképpen elengedhetetlennek tartottam a színházlátogatást. Ekkor még csak indirekt módon, de már sejtettem, hogy az előadást követő kérdések sorozata olyan kíváncsiságot, érdeklődést tesz reflektálttá a diákokban, amely nem ért véget a tapssal.

A másik ok, amiért e témát választottam, életem hétköznapi terepe: a tanári pálya, a színház mellett a nevelés folyamata iránti érdeklődésem. Ezért kerestem buzgón az olyan alkalmakat, amikor diákjaimat beszervezhettem hasonló előadásokra. Középiskolában tanítva több alkalommal lehetőséget teremtettem színházi nevelési projektek (a Vároterem *Bánk bán? Jelen!*, az Osonó *Ahogyan a víz tükrözi az arcot* és az *Ismeretlen barátok társasága*, valamint az Ariel Színház *Mondják meg Zsófikának* című munkáinak) bevonására. Felméréseim megerősítettek abban, hogy az iskola és a színház határainak átlépése minden oktatási intézmény kötelező projektje kellene legyen, s nagy igazság rejlik a közismert metaforában: a művészet nevelés és a nevelés nem más, mint művészet.

Témám létjogosultságát a színházi nevelési társulatok szaporodó száma, a róluk szóló reflexiók, neves szakemberek pozitív megítélése is alátámasztja. Azt pedig, hogy ezekre a tevékenységekre szükség van, mi sem jelzi jobban, mint hogy azon diákjaim is bevonódtak és megszólaltak, akik a tanórákon jobbára csendben ülnek.

2. SZÍNHÁZ ÉS NEVELÉS, AVAGY SZÍNHÁZ (PEDAGÓGIA) A HATÁRON

A nevelés a pedagógia tudományának központi fogalma, etimológiája (a nevel-növel, megnagyobbít²) metaforikus, képi jellegű. A pedagógia ennél bonyolultabb és tudományosabb fogalmi konstrukciót alkotott, és alakítja folyamatosan az élet változásaihoz igazodva, kultúránként és koronként adaptálva elméleteit. Az 1990-es évektől kezdve az oktatási szakemberek egyre nagyobb figyelmet szentelnek a művészeti oktatás kutatásának, feldolgozásának. Alternatív eszközöket keresnek, egyre gyakoribb a vizuális művészetek, a színjátszás és a zene bevonása. James McLeod „The arts and education” című tanulmánya például elutasítja, hogy a jelentés létrehozásának csak kétfajta (kvalitatív és kvantitatív) módja lenne. Ehelyett öt alapvető formát említ, amelyeket az oktatás területén különválasztanak: a szó körül forognak a nyelvi tárgyak, a matematika a számok körül, a vizuális tantárgyak szólnak a képről, a testnevelés a mozgásról, a zene témája a hang. A dráma pedig mind az ötöt magába foglalja.

² Gombocz János – Trencsényi László, *Változatok a pedagógiára*, Budapest, Okker Kiadó, 2007. 17.

Művészetpedagógia

A művészettel nevelés, művészet általi nevelés fogalma Herbert Readtől származik, aki világszerte ismert, magyarra le nem fordított, 1943-ban megjelent *Education through art* című könyvében fejt ki Platónhoz visszavezetett nézeteit.³ Read szerint a cél az emberi gondolkodás formáinak gazdagítása, a képzelőerő és a vizuális nyelv használatának tanításával, az emberek közötti kapcsolatok eszközeinek kibővítése az érzelem nyelvének fejlesztése révén, valamint az erkölcsi nevelés bírálata. Manapság olyan művészeti nevelést értünk alatta, amely a művészetet a személyiségformálás eszközeként használja. Ennek része lehet nem művészeti területek művészet által történő oktatása is, amelyre a drámapedagógia „tanítási dráma” modelljét lehet példának hozni. A művészettel nevelés modellje jól alkalmazható a „segítő” jellegű nevelőtevékenységben: problémás, hátrányos helyzetű gyerekekkel való nevelőmunkában, szociális intézmények tevékenységében.

Alkalmazott színház

Napjainkra az alkalmazott színház rohamosan fejlődő „irányzattá” vált, amely különböző társadalmi csoportok sajátos társadalmi szükségleteinek kielégítését színházi tevékenységformák alkalmazásával valósítja meg. „Az alkalmazott színház halmazába sorolhatók a legkülönbözőbb célú és módszertanú tevékenységformák, amelyek színházi elemeket használva dolgoznak valamilyen közösséggel.”⁴ Ez a tág fogalom akár gyűjtőnév is lehet, mert szélsőségesen eltérő elméleti háttérrel működő és rendkívül különböző célközönséggel dolgozó módszereket foglal magába, az egyetlen összekötő elemet köztük, maga a színház alkalmazása jelenti.

Az alkalmazott színház tehát befogadó, inkluzív kategória: gyakorlatai a „sajátos szándék, a részvétel és a hagyományos színházi terek elhagyásának hármassága mentén”⁵ foglalhatók össze. Konvencionális színházi keretek helyett a legkülönbözőbb közösségi terekben jönnek létre az alkotások/események, például utcán, börtönökben, hajléktalanszállón, bentlakásos intézményekben, rehabilitációs és egészségügyi központokban, használaton kívüli

³ Vö. Bodóczy István, „A vizuális nevelés megújítása, új paradigmája” In: *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. sz. 2003. 35–43.

⁴ Bethlenfalvy Ádám, Alkalmazott színház. A drámapedagógia és színházi nevelés különböző formáinak bemutatása, In: Bodnár Gábor és Szentgyörgyi Rudolf (szerk.), *Szakpedagógiai körkép. Művészetpedagógiai tanulmányok*, Budapest, ELTE, 2015. (79–95.) 80.

⁵ Golden Dániel, A színház, mint eszköz a dramatikusan nevelésben. In: Göröcsi Péter, P. Müller Péter, Pandur Petra, Rosner Krisztina (szerk.): *A színpadon túl. Az alkalmazott színház és környéke*, Pécs, Kronosz, 2016. 58.

gyárépületekben, lakásokban vagy éppen falvakban. Lehetőséget teremtve ezzel a helyzettel a találkozásra, interaktivitásra és átváltozásra. A közönség tagjai résztvevőkké válhatnak – Boal szójátékával: „spectator”-ből „spectactor”-ré –, s az érintettség jogán az eseménybe bevonhatóak lesznek. „Aki bevonódott, az részt vesz. Aki részt vesz, az jelentést teremt.”⁶ Az alkalmazott színház középpontjában olyan társadalmi csoportok szereplői állnak, akik számára a színház lehetőséget ad hallatni a hangjukat, érdekeiket képviselni, értékeiket közvetíteni, vagy számukra méltányosságot, esélyt, közösséget teremteni. Vagyis az alkalmazott színház lehetőség a nehéz helyzetbe került egyének vagy csoportok életének színházi keretek között való vizsgálatára is. Összegezve: a 20. századi alkalmazott színház a kritikai, kivált brechti színházi formákból bontakozik ki és Paolo Freire pedagógiai, kritikai műveire épül, amely az angol TIE módszertanát és Augusto Boal *Elnyomottak színházának* szempontjait veszi alapul. Célként szociális-közösségi vagy művészetterápiás célokat fogalmazznak meg.⁷

3. SZÍNHÁZI NEVELÉS

A színházi nevelés színházzal nevel a világ megértésére – célja a megértésbeli változás elérése –, tehát az alkalmazott színház azon eleme, amely a színház és oktatás kapcsolódásával alakult ki. A színházi nevelés fogalmának folyamatos újraértelmezése és bővülése okán minden nevelési tudatossággal és színházi eszközök igénybevételevel folytatott tevékenység belefér.

A műfaj a részvételre épít, amely során a fiatalok bevonódásán a jelentésteremtésre irányuló akaratukat értjük, akár megfogalmazzák azt (a rendelkezésükre álló nyelvi eszközök segítségével), akár nem. A TIE során a gyerekek bevonódásának valódi tétje van: annak megtapasztalása, hogy megkérdézik őket valamiről, amire nincsenek elvárt és kész válaszok, és hogy, amit tesznek, hatással van a környezetükre. A gyakorlatban egy ilyen előadás két részre tagolódik: színházi és feldolgozó részre. A színháznevelési társulatok általában iskolába mennek és ismeretlen diákoknak tartanak foglalkozást. A projekt színházi nevelési előadással indít, amelyet drámatanár

⁶ Hajós Zsuzsa, „Dilemmák és alapfogalmak a színházi nevelésben” Kézirat, Pécs, PTE, 2012. 29. Elérhető URL cím:

https://www.academia.edu/21254742/Dilemm%C3%A1k_%C3%A9s_alapfogalmak_a_sz%C3%ADnh%C3%A1zi_nevel%C3%A9sben, a letöltés dátuma: 2017.11.21.

⁷ Cziboly Ádám – Bethlenfalvy Ádám, *Színházi nevelési programok kézikönyve*, i.m. 80.

segítségével beszélnek meg. John O' Toole közel fél évszázados jellemzése szerint a színházi nevelésben az alábbi elemeknek kell megjelenniük:⁸

I. elsődleges elemek

- a drámai tartalom, mely a gyakorlatban elválasztható a kerettől;
- a dráma előrehaladása, vagyis maga a cselekmény;
- a dráma struktúrája, az események egymásutánisága, a két elsődleges közeg biztosításán keresztül;

– a konfliktus lényegének minden pillanatban megjelenő kifejezése e két közeg segítségével, valamint a jellemábrázolásban is;

- a cselekvő részvétel;

II. másodlagos elemek:

- a cselekmény háttere és helyszíne;
- dalok;
- táncok;
- stílus;
- vizuális, akusztikai elemek;
- a nem cselekvő részvétel.

A színházi nevelés tág fogalmába nagyon sokféle színházi (avagy színházi elemeket tartalmazó) tevékenység tartozik. Cziboly és Bethlenfalvy az alábbi 16 műfajt említi, amelyek nagy része Novák Géza fentebb idézett alkalmazott színházi formái közé is besorolható, viszont ott a célorientáltság felől történik a csoportosítás, itt pedig a tevékenység műfaji megnevezése felől:

Szociális színház	Pszichodráma
Szociodráma	Gyermekpszichodráma
Playback színház	Bibliodráma
Színházterápia	Színházi tréning
Drámatréning	Improvizációs színház
Közösségi színház	Elnyomottak színháza
Vitaszínház	Interaktív színház felnőtteknek
Színházhoz kapcsolódó ismeretterjesztő előadás	Közönségtalálkozó

⁸ John O'Toole, Színházi és drámai dimenziók. In: Kaposi László (szerk.): *Színház és dráma a tanításban TIE – Theatre in education*, Budapest, A Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, a Magyar Drámapedagógiai Társaság és a Marczibányi Téri Művelődési Központ közös kiadása, 1995. (30–43) 38.

Czibolya és Bethlenfalvy öt kritérium mentén kategorizálta ezeket a határterületi műfajokat. Fontos megjegyezni – utalva a szerzők szándékára –, „hogyan ez az öt a »színházi nevelési program« kritériuma, és azért ennek az ötnek a mentén elemezték az alkalmazott színházi formákat, hogy azoktól egyértelműen elhatárolják a színházi nevelési programokat, ezzel bizonyítandó, hogy az általuk adott színházi nevelési program definíciónak egyszerre mind az öt pontja egyetlen másik alkalmazott színházi formára sem igaz:

1. elsődlegesen a köznevelésben érintettek számára készült a program;
2. színházi- bábszínházi- vagy táncszínházi előadás vagy jelenetsor van a programban;
3. pedagógiai célja van a program alkotóinak;
4. a résztvevőknek a program menetét érdemben befolyásoló interakciós lehetőséget kínál;
5. repertoárszerűen többször, minden alkalommal különböző csoportoknak játszott program; minden program egyszeri alkalom, az alkalomhoz kapcsolódva elő- és után követés lehetséges.”⁹

Pedagógiai szempontból a színházi nevelési programok mindegyike komplexen motivált, mégis felismerhető bennük egy-egy központi cél, amely alapján az alábbi öt kategóriába sorolhatók:

- „Emberi/társadalmi kérdéseket felvető: morális, emberi, társadalmi, filozófiai kérdéseket vizsgáló programok. Ezek a programok gyakran valamilyen központi kérdést, központi állítást vagy központi problémát vizsgálnak. (...)
- Beavató: a színházi formanyelv értését, a darab értelmezését, a szöveg nyelvezetét, a rendező szándékát, a színház működésének megismerését segítő programok.
- Ismeretátadó: elsődlegesen a NAT-hoz kapcsolódó tananyagismeret átadását (pl. irodalom) vagy egyéb ismeret átadását célzó programok. Megítélésünk szerint a rendhagyó irodalomóra mint pedagógiai cél értelmezhető: ezen programok az irodalom tananyagához kapcsolódnak.
- Prevenziós: a függőség és a szerhasználat megelőzésére, pszichológiai vagy pszichiátriai problémák kezelésére vagy baleset- és bűnmegelőzésre szakosodott programok.
- Készségfejlesztő: különféle kompetenciákat, készségeket (pl. kommunikáció, idegen nyelv, kreativitás, mozgás, nonverbalitás, kézügyesség stb.) fejlesztő programok.”¹⁰

A színház és nevelés kapcsolatát vizsgálta a DICE („Drama Improves Lisbon Key Competences in Education / A drámapedagógia hatása a lisszaboni kulcskompetenciákra”) Európai Unió támogatásával megvalósult, nemzetközi kutatási projekt, amely két év alatt egy interkulturális

⁹ Czibolya Ádám – Bethlenfalvy Ádám, *Színházi nevelési programok kézikönyve*, Budapest, L’Harmattan, 2013. 377.

¹⁰ i.m. 366.

kutatást¹¹ valósított meg, egyéb oktatási-nevelési célkitűzései mellett elsősorban azt vizsgálva, hogy a tanítási színház és dráma milyen hatással van ötre a nyolc lisszaboni kulcskompetencia¹² közül. Ezért vizsgálták kutatásukban az alábbi öt területet:

- Anyanyelvi kommunikáció;
- A tanulás tanulása;
- Személyközi, interkulturális és szociális kompetenciák, állampolgári kompetencia;
- Vállalkozói kompetencia;
- Kulturális kifejezőképesség;

A kutatás apropóját az adta, hogy a tanítási színház és dráma területén dolgozó szakemberek hosszú ideje meggyőződéssel hisznek munkájuk hatékonyságában, ám mindaddig igen ritkán mérték ezt tudományos módszerekkel.

4. SZÍNHÁZI NEVELÉS ROMÁNIÁBAN

A pedagógia problematikája Romániában a tantervi reformokig vezethető vissza, amelyek során számos tekintetben megpróbálták (s próbálják ma is) feszegetni a comeniusi-herbarti rendszer korlátait, de alapvető áttörésre nem került sor, mert az oktató-nevelő munka alapvető célkitűzései nem változtak. „Korunk legnagyobb koncepcionális pedagógiai problémája és kihívása”, hogy a közoktatás és köznevelés, mint a társadalom legnagyobb közszolgáltatója, végre a személyiségre, hangsúlyozottan minden egyes személyiségre és képességeik kibontakoztatására összpontosítja

¹¹ Vö. „A kutatás megvalósításában tizenkét ország vett részt (vezető: Magyarország, partnerek: Csehország, Egyesült Királyság, Hollandia, Lengyelország, Norvégia, Palesztina, Portugália, Románia, Svédország, Szerbia és Szlovénia). A partnerek mindegyike komoly szakmai elismertségnek örvend saját hazájában és nemzetközi téren egyaránt, továbbá a projektben résztvevő szakemberek a formális és nem formális oktatás széles skáláját képviselik. (...) A tanítási színház és dráma területén dolgozó szakemberek hosszú ideje meggyőződéssel hisznek munkájuk hatékonyságában, ám mindaddig igen ritkán mérték ezt tudományos módszerekkel. A DICE projektben 12 országból több tucat, a tanítási színház és dráma területén a legkülönbözőbb elméleti és gyakorlati háttérrel rendelkező szakember a tudomány képviselőivel (pszichológusokkal és szociológusokkal) szövetkezve azt tűzte ki célul, hogy felméri a tanítási színház és dráma hatásait.” Cziboly Ádám: Vezetői összefoglaló, In: *DICE – A kocka el van vetve. Kutatási eredmények és ajánlások a tanítási színház és dráma alkalmazásával kapcsolatban*, Belgrád stb., DICE Konzorcium, 2010. 5. Elérhető URL cím: http://www.dramanetwork.eu/file/DICE_kutatasi_eredmenyek.pdf, a letöltés dátuma: 2018.02.01.

¹² A 8 lisszaboni kulcskompetencia: Anyanyelvi kommunikáció; A tanulás tanulása; Személyközi, interkulturális és szociális kompetenciák; Állampolgári kompetencia; Vállalkozói kompetencia; Kulturális kifejezőképesség; Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák; Idegen nyelvi kommunikáció; Digitális kompetencia.

szellemi és anyagi energiáit.¹³A 21. században oly módon alakult át a társadalmi elvárás a különböző szintű oktatási formákkal kapcsolatosan, hogy egyre differenciáltabb és egyre pontosabban körülhatárolt kompetenciák meglétét feltételezi az oktatás újabb szintjeire való át- és bemenet kritériumaként, illetve a társadalmi gyakorlatba való beilleszkedés feltételeként. A hagyományos modell alapvető problémája, de egyben jól alkalmazható egyszerűsége is a pedagógiai tervezés teleologizáltsága: a pedagógiai munka célja egyfajta személyiség-típus előállítás. A Romániára vonatkozó pedagógiai felmérések rendszeresen hanyatlásról adnak számot, a tanítás színvonalának csökkenéséről, a fiatalok érdektelenségéről, fásultságáról. Az Európai Bizottság egyik 2017-es tanulmánya szerint az oktatásra szánt legkevesebb összeg európai bajnoka Románia. A romániai iskolák tantervében színházzal kapcsolatos foglalkozás a nevelési programok között, valamint az iskolán kívüli tevékenységek megszervezése kapcsán kerül említésre. A Nemzeti Alaptanterv keretén belül 2011-től bevezették a *Școala altfel (Iskola másként)* programját. A Nemzeti Nevelésügyi Minisztérium döntésének köszönhetően az egyhetes program több kulturális időtöltést ajánl, a tervezet pedig külön megemlíti a színházlátogatás fontosságát.¹⁴ Ezt a hetet azzal a szándékkal vezették be, hogy tevékenységei hozzájáruljanak az iskolások tanulási képességének, szocioemocionális kompetenciájának fejlődéséhez.

2014-ben az „I. L. Caragiale” Film- és Színművészeti Egyetem (az UNATC) és a Nemzeti Nevelésügyi Minisztérium *Színház a nevelésben* címmel háromnapos konferenciát szervezett Bukarestben. A szervezők nem titkolt vágya az volt, hogy a konferencia úttörő legyen a nemzeti szinten hiányos középiskolai színházi nevelés népszerűsítésében, és érdeklődőket toborozzon a drámatanárok hiányának csökkentése érdekében. Az első három konferenciáról (2014/2015/2016) értékelést is készítettek, amely kimutatta, hogy a színházi neveléses projekteknek köszönhetően, az összes résztvevő közül 243 tanár kezdte el alkalmazni az iskolai órákon vagy tanórán kívüli tevékenységek során Sylvia Rotter technikáit.¹⁵ A kérdőívek összegzése és kiértékelése a módszer hatékonyságát igazolta: azt, hogy a színház bevonása hozzájárulhat a tanuláshoz szükséges alapvető pszichológiai funkciók egyértelmű javításához.

¹³ Gajdics Sándor, „A személyiség szocializációja és az értékelés összefüggései” In: *Új Pedagógiai Szemle*, 13. évf. 2-3. sz. 2003. (41–47) 41.

¹⁴ Vö. Ovidiu Măntăluță – Simona Velea (szerk.), „Școala altfel: să știi mai multe să fii mai bun! Evaluarea programului național de activități extracurriculare și extrașcolare 2012-2013” 2013, elérhető URL cím: http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2014/06/Evaluare_Scoala_Altfel.pdf, a letöltés dátuma: 2019. 03. 05.

¹⁵ Sylvia Rotter módszereiről, a Das Wiener Kindertheater / Bécsi Gyermekszínház kapcsán írok részletesebben.

2015. február 13-án kezdte működését a bukaresti Fiatalok negyedben: itt nyílt meg (teljes nevén) a Replika Edukatív Színházi Központ. Bár elnevezése az iskolai hivatalosság és korlátoltság kereteit idézi, programja épp az ellenkezőjéről győz meg. Megalakulása előtt független művészársulat volt csupán, amely kulturális programok szervezésével, a fiatalok problémáinak felvetésével társadalom által tabunak ítélt kérdésekre kereste a választ.

A másik elhivatott román egyesület, a **Transcena** megalakulása 1995-höz köthető. Alapító tagjai között a RADO-nak (Grupul Român pentru Apărarea Drepturilor Omului / Romániai Emberi Jogokat Védő Csapat) kiemelkedő szerep jutott. A művészet és nevelés eszközeinek bevonásával fő célkitűzésükké az emberi jogok tiszteletben tartása és megismertetése, az agresszió áldozatainak segítése, a marginalizált csoportok támogatása vált. Különös figyelmet fordítanak a családon belüli erőszak áldozataira, a nők és gyerekek helyzetére.

A **Teatrul Vienez de Copii** / Bécsi Gyermekszínház, amelynek immár 13 éves tapasztalata van Romániában, nonprofit társulatként működik 2006 óta. A színházmodell, amelyhez megalakulása köthető, 25 éves múlttal bír Ausztriában (Wiener Kindertheater, 1994). A kezdeményezés mögött Sylvia Rotter színész-rendező áll, aki dr. Brigitte Sindelarral és dr. Max H. Friedrichhel együtt a gyerekek és fiatalok készségeinek színháznevelési eszközökkel történő jobbítására törekedett. A társulat 2006-tól Romániában számos konferenciát szervezett, több száz tanárral ismertette meg a kezdeményezést, hogy a színházat bevezessék a gimnáziumokban, középiskolákban.

5. ROMÁNIAI MAGYAR NYELVŰ KEZDEMÉNYEZÉSEK

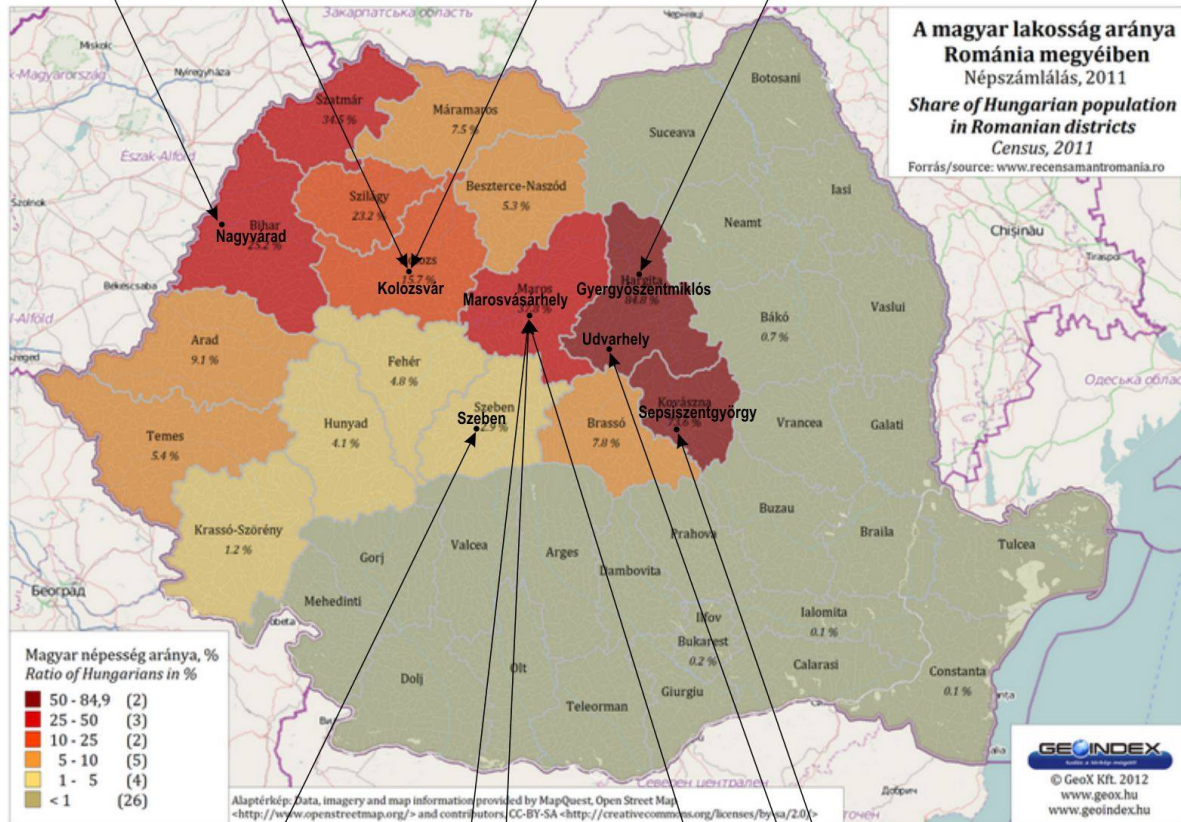
Feltérképezés során a következő állomásokat tudom megjelölni a színházi nevelés címszó alatt:

Szigligeti Színház:
Klamm háborúja
9000 kilométer a hagyományok szolgálatában
SzÖCskék
Iskola a színházban - színház az iskolában
Sügölyuk

Figura Stúdió:
A te színházad
Rendhagyó irodalomóra
Alfred Jarry, Übűség (drámapedagógia foglalkozás)
A kiválasztott

Kolozsvári Állami Magyar Színház:
ESziK vagy isszák?

Váróterem Projekt:
Bánk Bán? Jelen!

Pufi Színház:
MimeBassCover

Művészeti Egyetem:
A fehér király

Tompa Miklós Társulat:
Kő, papír, olló

Ariel Színház:
Mondják meg Zsófikának

Osonó Színházműhely:
Ahogyan a víz tükrözi az arcot
Ismeretlen barátok társasága

Tomcsa Sándor Színház:
Ajtót nyitok
SzínT
Stop the tempo!

Romániai magyar színházi nevelés előadások térképe és a romániai magyarság aránya

2009-ben Nagyváradon, a *Színház a színházon kívül* programja keretében Pál Hunor, a Szigligeti Társulat tagja „pedagógiai töltettel” adta elő Kai Hensel *Klamm háborúja* című darabját, az osztályterem-színház alapművét, Török Viola rendezésében.

A Szigligeti Színház (Nagyvárad), a Communitas Alapítvány támogatásával rendezett egy (a Cziboly és Bethlenfalvy-féle kategorizálás szerint) színházi nevelésnek számító előadássorozatot is, *9000 kilométer a hagyományok szolgálatában* címmel. Bár a színházi nevelés kategorizálásának 4. kritériumára – arra, hogy „a résztvevőknek a program menetét érdemben befolyásoló interakciós lehetőséget kínál”¹⁸ –, nem találtam igazoló példákat. Ezt főleg olyan szórványtelepülésekre vitték el, ahol a magyarság egyre rosszabb körülmények között élt, s helyben próbálták másképp közelíteni saját kultúrájához a felnövekvő generációt. Precedensértékű próbálkozásuk eredményeképpen a népi kultúra ismeretei élvezetes formában jutottak el a gyerekekhez/fiatalokhoz, akik egyébként egyszerű földrajzi vagy infrastrukturális okokból nem biztos, hogy találkozhattak volna ilyen jellegű bemutatókkal.

Az ismeretterjesztő program három előadás keretében igyekezett minél több oldalról megközelíteni a magyar népi kultúrát, a néptáncokat és a népzene: *Táncos földrajz óra*, a *Táncos történelem óra* és az *Adventi játék*.

A Szigligeti Színház keretei között működő nevelési programok közé sorolják a 2011 őszen indult önkéntes csoport, a *SzÖCskék* tevékenységét is, amely kezdetben hat tagot számlált, de folyamatosan növekszik. Munkájuk jellegéből adódóan az önkéntesek a nézők és az intézmény legelső érintkezési felületeit biztosítják; állandó jelenlétük nyomán gyorsan kötni kezdik őket a színházba járás tapasztalatához, miközben meghatározó színházzal és színházra nevelésben részesülnek.

A nagyváradai színház újabb kiváló kezdeményezése az *Iskola a színházban – színház az iskolában*, amely látványosan mozgósította és tette színházszeretővé a tanulóifjúságot. Az *Iskola a színházban – színház az iskolában* program hiánypótló módon vállalta a színházzal nevelés feladatát. Célja, hogy a fiatalok közelebb kerüljenek a színházhoz és a magyar drámairodalom egy-egy meghatározó művéhez, továbbá, hogy elősegítse a szövegértelmezési készségeket, a színházi alkotófolyamatra való rálátást és a színházi eszközökkel történő önkifejezést.

¹⁸ Cziboly Ádám – Bethlenfalvy Ádám, Színházi nevelési programok kézikönyve, i.m. 26.

A Szigligeti Színház 2015-ben indított projektje, a **Súgólyuk** olyan színházi nevelési kerekasztalt kezdeményezett, amelynek során a jelentkező középiskolások a színház bizonyos előadásai által felvetett gondolatiságot (társadalmi-kulturális problémákat) drámapedagógiai módszerek segítségével járták körbe.

Gyergyószentmiklóson a Figura Stúdió Színház kísérleti törekvések intézményeként határozza meg magát. Célja egy új közönségréteg megszólítása, többek között a fiataloké, ezért indították el 2008-ban **A te színházad** címmel azt a beavató színházi programot, amely merőben újszerű volt Erdélyben. A színházi repertoárral párhuzamosan a Figura Stúdió Színháznak **Rendhagyó irodalomóra** programja van, amelynek során diákoknak beszélnek előadásaikról, az előadások után pedig velük dolgozzák fel a látottakat. A Figura Színház művészei előadásaik kapcsán is különböző **drámapedagógiai foglalkozásokat** valósítanak meg. Erre először az Alfred Jarry művei alapján készült **Übüség** (bemutató: 2014. október 5.) című előadás esetében kerítettek alkalmat. Tantermi előadást 2017-ben mutatott be első alkalommal a Figura Stúdió Színház, **A kiválasztott** című produkciót. A darabot Dávid Péter rendezte, aki szerint a felmérés meglepő eredménye, és az előadásokat követő beszélgetések egyértelműen azt jelzik, hogy a fiatalok nem ismerik sem az említett műsorok (tehetségkutatók) háttérét, sem az árnyoldalait. A 2017-ben indult **SzínT**, a Tomcsa Sándor Színház megújult színházi nevelési programja nem pusztán színházértésre kíván oktatni, hanem az előadások kapcsán olyan (akár tabu)témákat próbál diskurzus tárgyává tenni középiskolások számára, amelyekről a nyilvánosság más fórumán nemigen beszélhetnének: a színházat itt kifejezetten eszközként használják fel.

Gianina Cărbunariu **Stop the Tempo!** című darabja kapcsán, Kocsis Tünde, a Kolozsvári Állami Magyar Színház különórát tartó szakember vezette, majd sikeres foglalkozás tartott (a programot irányító) P. Fincziszki Andrea és Bekő-Fóri Zenkő is a baczkamadarasi Kis Gergely Református Kollégium diákjaival.

Szebenben, 2015-ben alakult Pufi Színház pantomim előadásokon, különböző színházi projekteken, színházi nevelési programokon keresztül szólítja meg a közönséget. 2017-es bemutatójuk, a rendhagyó címet viselő **MimeBassCover** nagy visszhangot keltett. Előadásával hívta fel a figyelmet az erőszak elleni állásfoglalás fontosságára.

2015 szeptemberében a Kolozsvári Állami Színház **ESziK vagy isszák?** címmel indított új projektet: az edukatív színházi különóra célja az volt, hogy nézőik kisiskolásoktól az egyetemi hallgatókig színházszeretőkké, színházértőkké váljanak.

A Marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház, a *Mondják meg Zsófikának* (Kosztolányi Dezső) című regény alapján próbálkozott színházi nevelés előadást rendezni.

A 2018-2019-es évadtól kezdődően a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata *Kő, papír, olló* címmel osztályterem-színházi foglalkozást indított. A Pass Andrea azonos című drámájából készült előadást és az ehhez szervesen kapcsolódó drámafoglalkozást 2018. október 19-én vitték először színre.

Osonó Színházműhely

Az alábbi fejezet annak vizsgálatára vállalkozik, hogy a Nemzetközi Nagy Károly-díj¹⁹ romániai kitüntetője, az Osonó Színházműhely története, pályafutása, világszemlélete és játékmódjai miként segítik a különböző háttérű, kultúrájú és etnikumú fiatalok párbeszédét. Önmeghatározása szerint „az Osonó Színházműhely egy olyan független színházi kezdeményezés, amely szellemi műhelyként kíván teret adni a fiatalok kortárs színházi kísérleteinek.” A Fazakas Misi által irányított Osonó közösségi projekteken gondolkodik, és előadásai mellett egyre több olyan tevékenységet szervez itthon és külföldön, amely bevonja a közönséget egyfajta közös gondolkodásba. Műhelyfoglalkozásai olyan egyedi hangot ütnek meg, olyan elveken alapulnak, hogy nemcsak a nagyvárosok kulturális központjában, hanem iskolákban, sőt lakónegyedekben, különféle funkciójú termekben is színházat rendeznek. Jó példa erre a thaiföldi projekt, amely a két, egymástól távol eső kultúra találkozására, valamint az adott ország legjellemzőbb társadalmi kérdéseire épült. Az Osonót 2011-ben kereste meg Schilling Árpád egy koprodukció tervével. Összesen 50 diákot vontak be a táborba, ahol kimondottan színházpedagógiai eszközökkel dolgoztak. Fazakas Misi azóta használja a színházpedagógiai eszközöket, mert véleménye szerint ezek még jobban elősegítik a nézők bevonását. Az Osonó előadásai – amelyeknek hibrid léte színház és nevelés között folyamatos hely- és identitáskeresést eredményez –, a színház klasszikus szabályainak sok szempontból nem felelnek meg, már csak azért sem, mert pedagógiai

¹⁹ Az Európai Parlament és az aacheni Nemzetközi Nagy Károly-díj Alapítvány a tagállamok ifjúsága számára az EU fejlődéséről, az integrációról és az európai identitás kérdéseiről szóló versenyt hirdet évente. A Nagy Károly Európai Ifjúsági Díjat olyan projekteknak ítélik oda, amelyek: előmozdítják az európai és nemzetközi egyetértést; elősegítik a közös európai identitástudat és az integráció közös ügyként való felfogását; mintaként szolgálnak az Európában élő fiatalok számára, és gyakorlati példát mutatnak európaiak egy közösségként való együttélésére. Vö. <http://www.europarl.europa.eu/charlemagneyouthprize/hu/rules.html>, a letöltés ideje: 2019.07.04.

célkitűzéseik gyakran felülírják a színházi szempontokat. Mindegyikről elmondható, hogy egyfajta határátlépést céloz meg: kísérletet tesz a műfaj hatáskörének kiterjesztésére, esztétikájának újrafogalmazására. Az interkulturális, interdiszciplináris irány felé való nyitás szintén izgalmas kísérlet, és megkerülhetetlen kérdéseket vet fel a TIE konvencióira és céljaira vonatkozóan, mind műfaji, mind pedagógiai, mind színházesztétikai, és különösen dramaturgiai szempontból.

Ahogy a víz tükrözi az arcot (2011)

Az *Ahogy a víz tükrözi az arcot* az Osonó legtöbbet játszott darabja, amely több mint 550 alkalommal került színpadra. A Fazakas Misi által rendezett dokumentarista színházi megnyilatkozást 3 kontinens 21 országának 160 településén mutatta be a társulat. Eddig 9 nemzetközi fesztiválon képviselte Kelet-Európát, és számos díjban részesült. Az Osonó ugyanis a középiskolás fiatalok családról, iskoláról, társadalomról, világról alkotott véleményét formálta színházi eseménnyé, merészen feszegetve olyan (tabu)témákat, mint a kiskorúak abortusza, a válás, a külföldi munkára kényszerülő szülők, a széteső családok. De szó esett a fiatalokat megszólítani képtelen tanügyi rendszerről is, a generációk között tátongó hatalmas szakadékról és arról, hogy mit kezdjünk a fiatalokkal ebben a kaotikus állapotban. Az előadás érzelmileg és gondolatilag is megmozgatta a diákokat, hozzásegítette őket ahhoz, hogy viszonyítási pontokat keressenek. A beszélgetésből az is kiderült, hogy a tizenévesek soha nem mélyültek el igazán ezekben a kérdésekben, amelyek pedig nagyon is érintik őket, mert a felnőttek mindig azt tanácsolták nekik, hogy még ráérnek velük foglalkozni. Ez is azt bizonyítja, keveset teszünk azért, hogy a tinédzserek önállóan gondolkodó emberekké váljanak, nem vállaljuk fel a reflexió képességének kifejlesztését, pedig már a kilencedikesek is nyakig benne vannak a „nagybetűs” életben.

Kisebbségi kérdés az Osonó színházi projektjében

A kisebbségi kérdés témakörét, az erdélyi pszichét a színházi kultúra egy szegletében részletezem, a színházi nevelési foglalkozásokra korlátozva. Romániai tanintézményben, az erdélyi iskolák hivatalos keretei között folytatott nyilvános beszélgetés a román–magyar kérdéstről még mindig újdonságnak számít. Ezért tekinthető rendkívülinek az Osonó 2015. június 5-én

Sepsiszentgyörgyön bemutatott előadása, az *Ismeretlen barátok társasága avagy Piknik egy japán szőnyegen* (*Cercul prietenilor neștiuți. Picnic pe un covor japonez*), amely egy kifejezetten aktuális társadalmi-politikai témát feldolgozva a román–magyar együttélés kérdését feszegeti. Az előadás két oldalról láttatja az etnikai együttéléssel járó súrlódásokat, mindezt egy olyan tanintézményben, ahol román és magyar diákok külön osztályközösségekben, egymástól szeparáltan tanulnak. A román nyelv ismerete egyesek számára a másik baráti körbe való beilleszkedés korlátait jelentheti, akárcsak itt, a születésnap vendégek esetében. A román és magyar középiskolások a román–magyar kérdést a maguk szemszögéből gördítik végig, az egyik társaság nem kedveli a másik társaságot, a miértekre adott válaszok gyerekesek, de tudjuk, hogy a háttérben komoly etnikai feszültségek húzódnak meg. A két csoport tart egymástól: a magyarok attól, hogy a román vendégekkel nem tudnak majd társalogni, a románok meg az eltérő zenei ízlésre hivatkoznak. A egyes házasságból származó fiú pedig kétszeresen fél: ő így is, úgy is konfliktusba keveredik. A félelem fő oka a nemzeti identitás merev kategóriája, amelyet éppúgy probléma tárgyává tesz az előadás, mint a nacionalizmust és a rasszizmust, megpróbálva változtatni az előítéleteken, komplex, többoldalú, árnyalt képet tárva a résztvevők elé. Fazakas Misi a színészeit anyanyelvükön beszélteti, de olyan helyzeteket teremt, amikor idegen nyelven is meg kell szólalniuk: a magyarok románul is beszélnek, ez elkerülhetetlen a találkozás során. Akcentussal, hibásan, a kevertnyelvűség szarvashibáit becsenve formálódik előttünk az ismerős nyelvi közeg. Nina Țânțar, a rendező nem egy kész – legfeljebb húzott, átstrukturált, de – előre megírt dramatikusszöveghez nyúlt, hanem román és magyar fiatalok saját élményeket feldolgozó improvizációjához, amelyek jól láttatják, miként emlékezik egy mai tinédzser, mit jelent számára, aki nem ismerte Ceaușescu kommunista rendszerét, a demokrácia, mit jelent a rendszerváltás után 30 évvel Erdélyben magyar és román fiatalnak lenni egy nem homogén közegben.

Váróterem Projekt Független Színházi Társulat

Jelen fejezet egy tantermi drámát előadó társulattal és színházi nevelési módszereivel foglalkozik. Megközelítésem némi elfogultsággal érzékelteti az erdélyi magyar irodalomtanítás gondjait, s utal a tantermi előadás értékközvetítő szerepére, a diákjaim körében elnyert tetszésére.

Erdély szívében, Kolozsváron azonban a Váróterem Projekt Egyesület tevékenysége egyre nagyobb visszhangot kelt. Az Egyesület 2009 óta foglalkozik színházpedagógiával, fő feladatának

olyan színházi nyelv létrehozatalát tartja, amelynek alapja a játsszó és a befogadó közötti határ eltörlése. A továbbiakban a Váróterem színházi törekvéseit elemzem, könyvtári és elektronikus adatgyűjtés mellett személyes találkozás alakalmával készített riportok, a résztvevők (mintegy 400 diák) kérdőíves felmérése és annak értékelése alapján.

A Visky Andrej által rendezett *Bánk bán? Jelen!-t* 2012 óta játssza a Váróterem Projekt Erdélyszerte, közelítve a kétszázadik előadáshoz. A bemutató fontos állomás volt a társulat életében, s kifejezetten eredményesnek bizonyult. Terveik közt szerepel más irodalmi művek tantermi adaptációja is, így az egykori pályázatukban szereplő másik két drámáé is. A marosvásárhelyi diákok körében az előadás által kiváltott hatás szinte maximális volt: a diákok majdnem 100%-a pozitívan ítélte meg, amit látott-hallott.

A fehér király

Marosvásárhelyen, ahol a romániai magyar nyelvű felsőfokú színészképzés önálló intézménye működik, 2017-ben a Nemzeti Együttműködési Alap, a Stúdió Alapítvány és a Bethlen Gábor Alap támogatásával megvalósítottak egy féléves projektet. A Kerekasztal Színházi Nevelési Központ a Művészeti Egyetem másodéves rendező és teatrológia szakos hallgatóival közösen komplex színháznevelési előadást rendezett, amelyet egy drámapedagógiai módszereket ismertető képzés előzött meg. Az intézmény történetében ez volt az első ilyen kezdeményezés, amely tulajdonképpen a képzést záró vizsgafeladat volt.

A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem diákjaival Dragomán György könyvsikerét, *A fehér királyt* (2005) dolgozta fel a Kerekasztal, s a bemutató során a fiatalok nem egyszerűen nézői, hanem alkotó résztvevői voltak a színházi eseménynek. Elemzésem konkrét előadás felől közelít, amelyre Marosvásárhelyen 2017 februárjában került sor az Egyetem egyik tantermében. A kommunizmus problematikáján, a szülők, nagyszülők szenvedésének történetén belül vizsgálja a felnőtté válás kérdéskörét, amely a diákok számára mindig releváns. Mitől lesz felnőtt a felnőtt? Miről kell lemondani és mit érdemes megtartani?

Összegzés

Dolgozatom előkészület és helyzetjelentés. Sem célkitűzéseiben, sem megállapításaiban nem törekszik, mert nem törekedhet teljességre, ehelyett a romániai színházi nevelés úttörőinek jelentékeny eredményeit veszi számba. Alapkutatási, összegző feladatot lát el a színháztudomány

területén, és öt fejezetben, a színházelmélet és az előadáselemzés felől is megközelítve taglalja színház és nevelés kapcsolatát. Elsődleges célom az volt, hogy e kapcsolat körüljárásával érzékeltessem a színházi nevelés mindkét területre gyakorolt hatás(osság)át, és mintegy tükörben láttassam a színház és a pedagógia viszonyát. Herbert Read fogalmától, a művészet általi neveléstől közelítettem a művészetpedagógia felé, s különböző művészetpedagógiai reformtörekvéseket vázoltam, mint például a New School, a Maria Montessori- vagy az Ovide Decroly-féle reformpedagógia, a Waldorf. A művészeti tevékenységeket a gyermeki önismeret és önformálás, illetve a másik megismerésének leghatásosabb módszereként körvonalazva tértem rá az alkalmazott színház nagy egészére, Novák Géza rendszerzését alapul véve.

Ezt követően az alkalmazott színházi formák közül a színházi nevelést állítom a középpontba. A téma sokszínűségében, a benne rejlő potenciál titokzatosságában elmélyülve kezdtem kutatásaimat. A színházi nevelés eredetének, kialakulásának, különböző (angol, francia, német) modelljeinek bemutatását követően témáit, módszereit és a kulcskompetenciával kapcsolatos vizsgálatok eredményeit összegzem. Noha az egyes különbségek nem nagyok, mégis együttes hatásuk a fiatalok szemléletében és viselkedésében tartós változást hozhat, sikerebb utat biztosítva egy kompetenciaalapú társadalomban.

A színházi nevelés helyzete Romániában periférikus, a romániai magyar kulturális közállapotokra jellemző megkésettség jellemzi ezt is. Dolgozatom negyedik fejezetében a romániai pedagógia problémáit a tantervi reformokig vezetem vissza, utalva a comeniusi-herbarti rendszer korlátainak fessegetésére, s arra, hogy alapvető áttörésre máig nem került sor, mert az oktató-nevelő munka célkitűzése változatlan maradt. Az említett megkésettség Európa számos országára jellemző. Pedig a lisszaboni Európai Tanács (2000. március 23–24.) a kontinens fő tőkéként a „humántőkét” hangsúlyozta, valamint azt, hogy ennek érdekében egy európai keretrendszernek az egész életen át tartó tanulás révén biztosítandó új alapvető készségeket kell meghatározni, s ezek kulcsfontosságú intézkedések, tekintettel a globalizációra és a tudásalapú gazdaság irányába történő elmozdulásra. Ez a gondolatiság kísérte végig elemzésem, s ezt *A drámapedagógia hatása a lisszaboni kulcskompetenciákra* című 2010-es DICE-kutatás összefoglalásával is megerősítettem. A kutatás eredményei a tanítási színház és dráma élményében részesülő fiatalok esetében a különböző készségek és kompetenciák összes vizsgált területén szignifikáns különbségről árulkodnak. A romániai közoktatás és a színház kapcsolatának feltérképezése számtalan kérdést szült bennem. Említést tettem az Iskola másként hetéről, a

kerettantervben épített CDS-programokról, amelyek akár kiskaput is jelenthetnének a hiányzó készségek pótlására. Majd az iskola határain túllépve a romániai színházi nevelés társulatok munkásságát kutattam. A szakajtó szinte alig tesz említést ezekről, ezért összegzéseim jórészt személyes megkeresésen és felvételek megtekintésén alapultak. A Replika Edukatív Színházi Központ, a Sigma Art Kulturális Alapítvány Fiataloknak, a Transcena, a Teatrul Vienez de Copii munkásságának körülhatárolására törekedtem.

Az ötödik rész, amely dolgozatom veleje, a romániai magyar nyelvű kezdeményezéseket vette sorra. Ami a besorolást, kategorizálást illeti, kezdetben többször elbizonytalanodtam, mégis egyre nagyobb lendülettel mélyültem el e témában, elgondolkodva kiforratlanságán és megosztottságán, olykor igazi szaktekintélyek elfogultságán és a dinamizmuson, amellyel olyan osztályközösségeket is motiválni lehetett, akikhez nem sok reményt fűztem. Messziről indultam, hosszú vizsgálódás után is kérdések, kétségek vetődtek fel bennem azzal kapcsolatban, hogy mindez Erdélyben még annyira kezdetleges, hogy nincs is miről írni, nincs hol keresgélni. Aztán derengeni kezdett egy-két szórványtörekvés, amelyek irányt mutattak, majd sorra vettem a romániai magyar színházakat, megvizsgáltam tevékenységüket, és összegeztem a kevés figyelemben részesített, mégis ide sorolható munkákat. Összesen 15 szórványtörekvést térképeztem fel, ezek mellett 4 komplex színházi neveléses foglalkozást vettem alaposan lencsevégre. A társulatokat Marosvásárhelyre hívtam, az iskola vezetőségét rábírtam, hogy lehetőséget biztosítsanak arra, hogy a tanórák ideje alatt a diákok színházi nevelés előadáson vegyenek részt. Elmélyültebb elemzéseim ezeken az előadásokon alapszanak. Először a kolozsvári Vároterem Projekt *Bánk Bán? Jelen!* című előadása aratott a diákok körében elképesztő sikert, amikor a nemzeti dráma megtanítását követően sor került rá. A sikert a 400 diák által kitöltött kérdőív eredményei is igazolják. Ezt követően a sepsiszentgyörgyi Osonó Színházműhely *Ahogy a víz tükrözi az arcot* című előadására kerítettem alkalmat. A meghirdetett előadást olyan fokozott érdeklődés övezte, hogy a legnagyobb iskolai tanterem is kicsinek bizonyult. Látva elfogultságomat és a diákok érdeklődését, az iskola igazgatója az előadás napján hozzájárult a Maros Művészegyüttes (iskolánk közvetlen szomszédságában álló) előadótermének kibérléséhez. Az előadásra több román osztály is bekéredzkedett, ezért az Osonó frappáns és gyors technikai felszereltségének köszönhetően románul feliratoztunk.

Az *Ismeretlen barátok társasága* című előadásra már tanteremben kerítettünk sort, egy román és egy magyar osztály részvételével, az iskolai kevertnyelvűség problematikáját körüljárva. A

Mondják meg Zsófikának című előadást az Ariel Színházban néztük meg egy osztályközösséggel, ezt követően vállalkoztam rövidebb elemzésére. *A fehér király* a marosvásárhelyi kommunizmus emlékeinek, a kommunikatív emlékezés érzékeny folyamatának adott hangot, ezt is külön részben elemeztem. Leírásom hiánypótló is, hiszen az előadást sajnos kevés alkalommal játszották, ezért a szaksajtó alig foglalkozott vele.

Az elemzésekben elmélyülve egyre inkább arra a meggyőződésre jutottam, hogy a színházi nevelés nemcsak eszköz, hanem olyan lehetőség, amely képes új, közös nyelv teremtésére pedagógus és diák, ember és ember között. Ezért tartom olyan lényegesnek, hogy a közoktatásban bármilyen formában részt vevő szakember és dolgozó számára legyen ismert a színházi nevelés, a tanítási színház és dráma. Fedezzék fel mindannyian saját élményeiken keresztül azt a belső nyelvet, amelynek segítségével különleges pillanatok és felismerések születhetnek. Kutatásom megerősített abban, hogy a színházi nevelés képes újraértelmezni és újjáteremteti az oktató-nevelő munka kereteit, és konstruktívabb, kooperatívabb szemléletet biztosítani tanár és diák számára egyaránt, ezzel is hozzájárulva a kompetenciaalapú tanulás és oktatás sikeréhez.

Összegezve tehát, kutatásom a romániai színházi nevelési kezdeményezéseket és az ehhez kapcsolódó tevékenységeket térképezte fel, dolgozatom pedig az akciókutatás elméleti hátterének alapvető erdélyi modelljeit veszi számba, és summázza azokat a fogalomköröket és azt a szakirodalmat, amelyek a kutatás háttérismereteit és a vizsgálatok fogalmi bázisát adják. Ily módon összefoglalását kínálom a 2014–2018 közötti erdélyi színházi neveléses kezdeményezések lebonyolításának, vizsgálatának és folyamatainak.

Jelen dolgozatom átfogó, a színházi neveléses irányokat feltérképező írás, amellyel további kutatásra szeretném inspirálni önmagamot és mindazokat, akik a témával behatóbban kívánnak foglalkozni. Mnouchkine szavaival élve a színház nem csak a nézők – jelen esetben a diákok – felé kommunikál, hanem helyettük is, mivel „ők, és ezt gyakran mondják is, egyedül vannak, nincs a kezükben eszköz, [...] amivel kifejezhetnék magukat. Nekünk van kifejezőeszközünk – a színház”.²⁰

²⁰ Ariane Mnouchine, *A jelen művészete. Beszélgetések Fabienne Pascaudval*, fordította Fehér Anita et al., Budapest, Krétakör Alapítvány – Prae.hu, 2010. 79.

A KIVONAT BIBLIOGRÁFIÁJA

Ariane Mnouchine, *A jelen művészete. Beszélgetések Fabienne Pascaudval*, fordította Fehér Anita et al., Budapest, Krétakör Alapítvány – Prae.hu, 2010.

Bethlenfalvy Ádám, Alkalmazott színház. A drámapedagógia és színházi nevelés különböző formáinak bemutatása, In: Bodnár Gábor és Szentgyörgyi Rudolf (szerk.), *Szakpedagógiai körkép. Művészetpedagógiai tanulmányok*, Budapest, ELTE, 2015. (79–95.) 80.

Bodóczky István, „A vizuális nevelés megújítása, új paradigmája” In: *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. sz. 2003. 35–43.

Christopher B. Balme, *The Cambridge Introduction to Theater Studies*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008. 179-194.

Cziboly Ádám – Bethlenfalvy Ádám, *Színházi nevelési programok kézikönyve*, Budapest, L'Harmattan, 2013. 377.

Gajdics Sándor, „A személyiség szocializációja és az értékelés összefüggései” In: *Új Pedagógiai Szemle*, 13. évf. 2-3. sz. 2003. (41–47) 41.

Gombocz János – Trencsényi László, *Változatok a pedagógiára*, Budapest, Okker Kiadó, 2007. 17.

Golden Dániel, A színház, mint eszköz a dramatikus nevelésben. In: Görcsi Péter, P. Müller Péter, Pandur Petra, Rosner Krisztina (szerk.): *A színpadon túl. Az alkalmazott színház és környéke*, Pécs, Kronosz, 2016. 58.

Hajós Zsuzsa, „Dilemmák és alapfogalmak a színházi nevelésben” Kézirat, Pécs, PTE, 2012. 29. Elérhető URL cím:

https://www.academia.edu/21254742/Dilemm%C3%A1k_%C3%A9s_alapfogalmak_a_sz%C3%ADnh%C3%A1zi_nevel%C3%A9sben, a letöltés dátuma: 2017.11.21.

John O'Toole, Színházi és drámai dimenziók. In: Kaposi László (szerk.): *Színház és dráma a tanításban TIE – Theatre in education*, Budapest, A Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, a Magyar Drámapedagógiai Társaság és a Marczibányi Téri Művelődési Központ közös kiadása, 1995. (30–43) 38.

Ovidiu Măntăluță – Simona Velea (szerk.), „Școala altfel: să știi mai multe să fii mai bun! Evaluarea programului național de activități extracurriculare și extrașcolare 2012-2013” 2013, elérhető URL cím: http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2014/06/Evaluare_Scoala_Altfel.pdf., a letöltés dátuma: 2019. 03. 05.